कृषि विद्या :

माती परिक्षणाचा नमुना कसा घ्यावा ?

जमिनीचा रंग, सुपिकता, खडकाळपणा व ऊंचसखोलपण यानुसार जमिनीचे विभाग पाडून प्रत्येक विभागात ८ ते १० ठीकाणी **V** आकाराचा खड्डे घेऊन बाजुची ३ से.मी. जाडीचा थर वरपासून खालपर्यंत तासून घ्यावा सर्व माती एकत्र चांगली मीसळून अर्धा किलो प्रतीनिधीक नमुना तपासणीसाठी प्रयोगशाळेत पाठवावा.

माती परिक्षण वर्षातुन किती वेळा करावे ?

प्रत्येक पिक घेण्यापुर्वी तसेच रासायनिक व सेंद्रिय खाते जमिनीत टाकण्यापुर्वी मातीचा नमुना घ्यावा.

माती परिक्षणाचा नमुना घेताना कोणती काळजी घ्यावी ?

खालील ठीकाणचा मातीचा नमुना घेणे टाळावे- झाडाखालची जागा, जनावरे बसण्याची जागा, दलदलीची व प्राणी वनस्पतीचे अवशेष असलेली पाण्याच्या पाटाजवळची जागा.

माती परिक्षणाबरोबर कोणती माहिती द्यावी लागते ?

माती परिक्षणाबरोबर शेतक-यांचे नाव, गट नंबर, जमिनीचा प्रकार, मागील व पुढील घ्यावयाचे पिक इत्यादी माहिती द्यावी.

ऊसाचे बेणे निवड कशी करावी ?

ऊसाच्या सुधारित जाती उदा. को. ८६०३२, को.६७१, फुले २६५ चे बेणे मळ्यात वाढवीलेले १० ते ११ महिने वयाचे निरोगी, रसरशीत व शुध्द २ किंवा एक कांडीचे बेणे निवडावे.

ऊसाकरिता कोणती बेणे प्रक्रीया करावी ?

बेणे लागवडीपुर्वी १०० लीटर पाणी + ३०० मि.ली. मेलॅथिऑन + १०० ग्रॅम बावीस्टीन १० मिनीटासाठी बेणे प्रक्रीया केल्यानंतर १० किलो ॲसिटोबॅक्टर व १.२५ किलो स्फुरद विरघळणारे जिवाणू १०० लिटर पाण्यातून टीप-या ५ मिनीटे बुडवून लागण करावी.

तुर व हरभ-याच्या कोणत्या सुधारित जाती आहेत ?

तुरीच्या सुधारित जाती विपुला, बी.एस.एम.आर-७३६, बी.एस.एम.आर-८५३, आय.सी.पी.एल-८७, अमोल तर हरभ-याच्या विजय, विशाल, दिग्विजय, साकी-९५९६, कृपा, दिव्या, पी.के.व्ही-२ या रोगप्रतिकारक जातीच्या बियाण्याची निवड करावी.

ऊसाकरिता रासायनिक खाते कशा प्रकारे विभागून द्यावीत ?

ऊसाला खाते देताना नत्रयुक्त खाते ४ हफ्त्यात विभागून आणि स्फुरद व पालाशयुक्त खाते दोन समान हफ्त्यात विभागून द्यावीत खाते लागणीच्या वेळी ६ ते ८ आठवडयांनी, १२ ते १६ आठवडयांनी आणि मोठया बांधणी वेळी द्यावीत.

कोणती रासायनिक खाते फवारणीतून देता येतात ?

गहु या पिकाकरिता ०:५२:३४ हे खात ४ ग्रॅम / लिटर प्रमाणे फुलो-यात असताना व दाणे भरताना, तुरी करिता १९:१९:१९ हे रासायनिक खात ५ ग्रॅम /लिटर पाणी या प्रमाणे सोयबीन करिता २% डी.ए.पी. तर हरभ-यासाठी युरीया व पोटॅशियम नायट्रेट दाणे भरताना २% नी फवारणी केल्यास उत्पादनात वाढ होते.

भुईमुगाला रासायनिक खते व भुसुधारकांचा वापर कसा करावा ?

भुईमुगासाठी २० टन शेणखात प्रति हेक्टर पेरणीपुर्वी द्यावे व पेरणी करताना १०० किलो डी.ए.पी किंवा ४० किलो युरीया आणि २५० किलो सिंगल सुपर चांगले मातीत मीसळावे. याबरोबरच १२५ किलो जिप्सम लागवडीचे वेळी आणि १२५ किलो आ-या सुटताना द्यावे.

पिकासाठी ओलावा व्यवस्थापन कसे करता येईल ?

ओलावा व्यवस्थापनासाठी खालील पध्दतींचा अवलंब करावा:

a) जमीन सपाटीकरण करण्याचे काम पावसाळ्या पुर्वी बांधबदीस्ती करण्याच्या अगोदर करावे.

b) बंदीस्त वाफे तयार करताना जेथे पाणी मुरण्याचा वेग जास्त आहे व जमिनीला फारसा उतार नाही अशा ठीकाणी बळीराम नांगराणे किंवा ट्रॅक्टरच्या सहाय्याने ६ x १० किंवा १० x १० मीटर अंतराचे वाफे तयार करावेत.

c) मध्यम व भारी जमिनीत जेथे पाणी मुख्याचा वेग कमी आहे अशा ठीकाणी खारीप हंगामात बळीराम नांगराने ऊतारास आडवे समपातळीत तास घालावेत त्यामुळे जमिनीत स-या वरंबे तयार होतील. उतार जास्त असेल तर मुख्य वरंबे उताराला आठवे व बंदीस्त वरंबे उताराच्या दिशेने ठेवावेत. मुख्य वरंब्याची लांबी ६ मी व ऊंची १२ इंच ठेवावी आणि बंदीस्त वरंब्याची ३ मीटर अंतर ठेवावे.

d) शेतावर सर्व मशागतीची कामे (उदा. नांगरणी, वखरणी, पेरणी कोळपणी)उताराला आडवी व समपातळीत करावी.

e) जैविक बांध निर्मिती ही उतारानुसार ठरावीक अंतरावर गवताची लागवड करावी यासाठी मद्रास अंजन, मारवेल, मोळ, नीलगवत इत्यादी गवताचा वापर करावा.

f) खारीप, रब्बी व उन्हाळी अशा तिनही हंगामामध्ये आच्छादनाचा वापर करावा यासाठी गव्हाचा भूसा धसकटे, ऊसाचे पाचट, टाकाऊ कडबा, पालापाचोळा व प्लॅस्टिक पेपरचा वापर करावा.

रान बांधणीचे प्रकार व त्याची वैशिष्टये

अ.नं.	रानबांधणीचा प्रकार	सर्वसाधारण मापे	जमिनीचा ढाळ	पाण्याचा प्रवाह	सर्वसाधारण पिके
१.	वाफे पध्दत	२ ते ४ मी. रूंदी	०.६% पेक्षा कमी	६ लिटर प्रति सेकंद	कडधान्ये, अन्नधान्ये, तेलबिया, कापसा व्यतिरिक्त फळझाडे, भाजीपाला
२.	सारे पध्दत	२ ते ३ मी रूंदी ४०-६० मी. लांबी	०.६ % पेक्षा कमी	२ लिटर / सेकंद /मी./रूंदी	ज्वारी, बाजरी, कडधान्ये, अन्नधान्ये, तेलबिया
३.	सरी वरंबा पध्दत	०.६ ते १.० मी. रूंदी ६० ते १०० मी. लांबी	०.६% लांबी पेक्षा कमी	१ लिटर / सेकंद / सरी	केळी, ऊस, कपाशी, नगदी पिके
४.	आळे पध्दत	२ ते ३ मी. व्यास	०.६% पेक्षा कमी	६ लिटर /सेकंद	पूर्ण वाढीच्या अवस्थेपर्यंत फळझाडे
५.	समपातळीत रानबांधणी	क्र. १ ते ३ प्रमाणे वैशिष्टये			

कडधान्ये, तृणधान्ये व ऊसाकरिता कोणत्या जीवाणूसंवर्धक खताचा वापर करावा व किती प्रमाणात ?

अ.क्र.	पिकाचे नाव	जिवाणू खताचे नाव	वापराचे प्रमाण	वापरायची पध्दत
१.	ज्वारी, गहु, मका, कापूस, सुर्यफुल, बाजरी, भात, करडई	ॲझोटोबॅक्टर स्फुरद विरघळविणारे जीवाणू	२५ ग्रॅम / किलो बियाणे २५ ग्रॅम / किलो बियाणे	पेरणीपुर्वी बियाण्यास गुळाच्या थंड पाण्याच्या द्रावणातून चोळावे.
२.	हरभरा, तूर, भुईमुग, मुग, उडीद, सोयबीन	रायझोबियम स्फुरद विरघठविणारे जीवाणू	२५ ग्रॅम / किलो बियाणे	पेरणीपुर्वी बियाण्यास गुळाच्या थंड पाण्याच्या द्रावणातून चोळावे.
३.	ऊस	असिटोबॅक्टर व स्फुरद विरघळविणारे जीवाणू	१० किलो / हे. व १.२५ कि./हे	१०० लिटर पाण्यात मिसळून बेणे ५ मि. बुडवून लागन करावी.

प्रमुख कडधान्य पिकासाठी खत मात्रा कधी व किती प्रमाणात द्याव्यात ?

अ.क्र.	पिकाचे नाव	खताचे नाव	प्रति हे. द्यावयाची मात्रा (कि. ग्रॅम मध्ये)	खते द्यावयाची वेळ
१.	हरभरा	डी.ए.पी एम.ओ.पी	१२५ ५०	पेरणीच्या वेळी बियाण्या लगत
२.	तूर	डी.ए.पी	१२५	पेरणीच्या वेळी बियाण्या लगत
३.	मुग व उडीद	डी.ए.पी.	१००	पेरणीच्या वेळी बियाण्या लगत

प्रमुख तृणधान्य पिकासाठी खत मात्रा कधी व किती प्रमाणात द्याव्यात ?

अ.क्र.	पिकाचे नाव	खत	प्रति हे. खत मात्रा	खत देण्याची वेळ
१.	भात	युरिया	१०९ १०९	पेरणी वेळी पेरणी नंतर ३० दिवसांनी
		सिंगल सुपर फॉस्फेट	३१.३	पेरणी वेळी
		एम.ओ.पी	८३	पेरणी वेळी
२.	रब्बी ज्वारी बागायती	युरिया	१०८	पेरणी वेळी
			१०८	पेरणी नंतर एक महिन्यांनी
		सिंगल सुपर फॉस्फेट	३१३	पेरणी वेळी
		ए.ओ.पी	८३	पेरणी वेळी
	कोरडवाहू	युरिया	१३०	पेरणी वेळी
		एस.एस.पी	१८८	पेरणी वेळी
३.	गहू	युरिया	१३० १३०	पेरणी वेळी पेरणी नंतर २१ दिवसांनी
		एस.एस.पी.	३७५	पेरणी वेळी
		एम.ओ.पी.	६६	पेरणी वेळी

४.	मका	युरिया	८७	पेरणी वेळी
		युरिया	८७	पेरणी नंतर ४० दिवसांनी
		एम.ओ.पी	६६	पेरणी वेळी
		एस.एस.पी.	३७५	पेरणी वेळी

प्रमुख तेलबिया पिकासाठी खात मात्रा कधी व किती प्रमाणात द्याव्यात ?

अ.क्र.	पिकाचे नाव	खाताचे नाव	मात्रा / हे.	खात द्यावयाची वेळ
१.	भुईमुग	युरिया	५५	पेरणी वेळी
		एस.एस.पी.	३१३	पेरणी वेळी
२.	सोयाबीन	युरिया	१०९	पेरणी वेळी
		एस.एस.पी	४६९	पेरणी वेळी
३.	सुर्यफुल (बागायती)	युरिया	६५	पेरणी वेळी
			६५	पेरणी नंतर एक महिन्योनी
		एस.एस.पी.	१८८	पेरणी वेळी
		एम.ओ.पी	५०	पेरणी वेळी
४.	करडई	युरिया	११०	पेरणी वेळी
		एस.एस.पी.	१५६	पेरणी वेळी
		एम.ओ.पी.	४३	पेरणी वेळी
५.	तीळ	युरीया	५४	पेरणी वेळी
			५४	पेरणी नंतर ३ आठवडयांनी

पिक संरक्षण :

किडी म्हणजे काय ?

ज्या प्राणीला सहा पाय असतात त्याला किड म्हणतात.

डाळिंबावरील तेल्या रोग कशामुळे होतो?

हा रोग जिवाणूजन्य असून, झान्थोमोनस या जिवाणूमुळे होतो.

तेल्या रोगाचे लक्षणे कुठे दिसतात ?

तेल्या रोगाचा प्रादुर्भाव पाने, फुले, खोड आणि फळांवर दिसतात.

तेल्या रोग होण्यास अनुकुल बाबी?

- बागेत किंवा बागेशेजारी तेल्या रोगाचे अवशेष असणे.
- बागेत अस्वच्छता असणे म्हणजेच तणांची मोठया प्रमाणावर वाढ असणे.
- झाडांची गर्दी, खेळत्या हवेचा तसेच सुर्यप्रकाशाचा अभाव असणे.
- ढगाळ व पावसाळी हवामान, वादळी पाऊस आणि वातावरणातील आर्द्रता जास्त असणे.
- रोगग्रस्त बागेतील गुटी कलमांचा वापर.

तेल्या रोगांचे व्यवस्थापन कसे करावे.

- छाटणीनंतर लगेचच १ टक्का बोर्डो मिश्रणाची पहिली फवारणी करावी.
- पहिल्या फवारणीनंतर खोडावर दोन फुटापर्यंत आणि छाटलेल्या खोड, फांद्यावर कॉपर ऑक्सिक्लोराइड १५ ग्रॅम + कार्बारील ६ ग्रॅम + डी.डी.व्ही.पी. ३ मि.ली. + स्टिकर १ मि.ली. प्रती १ लिटर पाण्यात मिश्रण करून ब्रशच्या सहाय्याने मुलामा द्यावा.
- बागेत जमिनीवर ब्लिचींग पावडरची धुरळणी करावी किंवा कॉपर डस्ट ४ % (२० कि./हेक्टर) धुरळणी करावी.
- पानगळ आणि छाटणीनंतर बॅक्टीरियानाशक ५ ग्रॅम + कॅप्टन २० ग्रॅम / १० लिटर पाणी प्रमाणे फवारावे.
- नविन पालवी फुटल्यानंतर बॅक्टीरीयानाशक २.५ ग्रॅम + कॅप्टन २० ग्रॅम / १० लिटर पाण्यात फवारावे.
- पानावर आणि फळावर रोगाचा प्रार्दुभाव दिसत असेल तर फवारणी चालू ठेवावी आणि रोग नसेल तर ३० दिवसांचे अंतराने फवारावी.

डाळिंबावरील मर रोग दिसून आल्यास काय करावे ?

मर रोगाचे लागण दिसून आल्यास ताबडतोब डेक्झॅकोनॅझोल १५ ग्रॅम / १० लिटर किंवा प्रोपीकोनॅझोल १५ ग्रॅम / १० लिटर किंवा बाविस्टीन २० ग्रॅम / १० लिटर यापैकी कोणतेही एक आणि त्या क्लोरोपायरीफॉस ५० मि.ली./१० लिटर द्रावण ५ लिटर / खड्डा /झाड रींग पध्दतीने ओतावे.

डाळिंबावरील रस शोषणा-या किडीच्या नियंत्रणासाठी काय फवारावे.

फुलकिडी नियंत्रणासाठी स्पिनोसॅड २.५ मि.ली. किंवा ॲसिटॅमिप्रिड ५ ग्रॅम, मावा किडीस ईमिडाक्लोप्रीड ३ मि.ली. तसेच पिठया ढेकूणाच्या नियंत्रणासाठी व्हर्टीसिलीएम लेकॅनी ६० ग्रॅम, ५० मि.ली. दुधात मिसळून प्रार्दूभाव दिसताच १० लिटर पाण्यात मिसळून फवारणी करावे.

डाळिंबावरील फळे पोखरणा-या अळीच्या नियंत्रणासाठी काय फवारावे ?

फळे पोखरणा-या अळीसाठी इमामेक्टीन बेन्झोएट ५ एस.जी. ५ ग्रॅम प्रती १० लिटर पाण्यात मिसळून फळधारणा झाल्यानंतर २० दिवसांच्या अंतराने २ वेळा फवारणी करावी.

कांद्यावरील करपा व थ्रिप्स (फुलकिडे) यांच्या एकत्रित नियंत्रणासाठी काय करावे.

कांदा लागवडीनंतर १०-१५ दिवसांनी व १५ दिवसांच्या अंतराने चार फवारण्या डायथेन एम-४५ २० ग्रॅम किंवा बाविस्टीन १० ग्रॅम हे बुरशीनाशक व फिप्रोनिल १५ मि.ली. किंवा प्रोफेनोफॉस १० मि.ली. या कीटकनाशकाच्या आलटून पालटून आणि चिकट द्रव्याचा वापर करून १० लिटर पाण्यात फवारावे.

मिरचीवरील बोकड्या रोग व्यवस्थापनासाठी काय करावे ?

या रोगाचा प्रसार फुलकिडे, मावा आणि कोळी या रस शोषून घेणा-या किडीमार्फत होतो. रोगाच्या नियंत्रणासाठी रोप लागवडीनंतर २५ दिवसांनी १० लिटर पाण्यात डायथेन एम-४५ (२५ ग्रॅम) + पाण्यात विरघळणारे गंधक ३० ग्रॅम + प्रोफेनोफॉस १० मि.ली. यांचे मिश्रण दर १५ दिवसांनी ४ ते ५ फवारण्या कराव्यात.

टोमॅटोवरील नागअळीचे (लिफ मायनर) नियंत्रण कसे करावे ?

रोपांवर वरचेवर ४% लिंबोळी अर्काच्या २ ते ३ फवारण्या कराव्यात. पिकावर या अळीचे प्रमाण वाढल्यास डेल्टामेथ्रीन ४ मि.ली. / १० लिटर पाण्यात मिसळून १ ते २ फवारण्या कराव्यात.

टोमॅटोवरील फळे पोखरणारी अळीचे व्यवस्थापन कसे करावे ?

- कामगंध सापळे १० / हे. लावावेत.
- एच.एन.पी.व्ही. अळीचे प्रादुर्भाव दिसून आल्यावर एच.एन.पी.व्ही. २५० एल.ई. विषाणू अर्क (५०० मि.ली.) प्रति हेक्टरी अधिक, कोंबडीची अंडी १० नग (फक्त पांढरा बल्क) गुळ २.५ किलो (बारीक करून) आणि निळ पावडर ५० ग्रॅम, ५०० लिटर पाण्यात मिसळून पहिली फवारणी करावी आणि दुसरी फवारणी १५ दिवसाच्या अंतराने करावी.

सापळे आणि एच.एन.पी.व्ही. कुठे उपलब्ध आहे ?
हे सर्व साहित्य कृषि विज्ञान केंद्र, सोलापूर येथे विक्रीसाठी उपलब्ध आहे.

वांगीवरील शेंडे व फळे पोखरणारी अळीचे व्यवस्थापन कसे करावे?

- अळीच्या प्रादुर्भव दिसून आला तर शेंडा खुडणी करावी.
- कामगंध सापळे १० / हे. लावून अळ्यांचे प्रौढ नर पतंग पकडुन नष्ट केल्यास किडीची संख्या नियंत्रणात ठेवता येते.
- लागवडीनंतर दोन महिन्यांनी किडलेले शेंडे व फळे आढळल्यास ती गोळा करून नष्ट करावीत तसेच ४ टक्के निंबोळी अर्क किंवा सायपरमेथ्रिन (२५%) ५ मि.ली. किंवा सेविन ४० ग्रॅम / १० लिटर पाण्यातून फवारावे.

वांगीवरील कोळी आढळल्यास काय करावे ?
वांगीवरील कोळी आढळल्यास पाण्यात मिसळणारे गंधक ३० ग्रॅम किंवा डायकोफॉल २० मि.ली. १० लिटर पाण्यातून फवारावे.

पिकावर पांढरीमाशी व्यवस्थापनासाठी काय करावे ?
पांढरीमाशीसाठी पिवळे चिकट सापळे २० प्रति एकर या प्रमाणे लावावेत.

भेंडीवरील तुडतुडे, पांढरीमाशी व फुलकिडे व्यवस्थापनासाठी काय करावे ?
रस शोषणारी किडीसाठी इमिडॅक्लोप्रिड ४ मि.ली. किंवा थायमेथोक्झाम ४ ग्रॅम किंवा मिथाईल डिमेटॉन १० मि.ली. प्रति १० लिटर पाण्यातून फवारावे.

भेंडीवरील शेंडे व फळे पोखरणा-या अळीचे व्यवस्थापन कसे करावे.

- कामगंध सापळे १० प्रति हेक्टरी घाटेअळी व शेंडअळी साठी लावून अळ्यांचे प्रौढ नर पतंग पकडुन नष्ट करावे.
- घाटे अळीचा प्रादुर्भाव दिसून आल्यावर एच.एन.पी.व्ही. २५० एल.ई. विषाणू अर्क (५०० मि.ली.) प्रति हे. अधिक कोंबडीची अंडी १० नग (फक्त पांढरा बल्क), गुळ २.५ किलो (बारीक करून) आणि निळ पावडर ५० ग्रॅम, ५०० लिटर पाण्यात मिसळून पहिली फवारणी करावी आणि दुसरी फवारणी १५ दिवसाच्या अंतराने करावी.
- रासायनिक किटकनाशक प्रोफेनॉफॉस १० मि.ली. किंवा लॅम्बडा सायहॅलोथ्रीन ३ मि.ली. प्रति १० लिटर पाण्यातून फवारावे.

दोडकावरील नागअळी व्यवस्थापन कसे करावे ?
निंबोळी अर्क ४ टक्के किंवा ट्रायअॅझोफॉस २० मि.ली. १० लिटर पाण्यातून फवारूण व्यवस्थापन करावे.

दोडके, कारली, काकडी, खरबुज व कलिंगड वरील फळमाशीचे व्यवस्थापन कसे करावे ?

- कामगंध सापळे ५ / एकरी लावावेत.
- तसेच रोगर २० मि.ली. + १०० ग्रॅम गुळ + १० लिटर पाण्यात मिसळून फवारणी करावी.

हरभ-यावरील घाटेअळीचे व्यवस्थापन कसे करावे.

- कामगंध सापळे १० प्रति हे. लावून अळ्यांचे प्रौढ नर पंतग पकडुन नष्ट करावे.
- मोठया अळ्या वेचून खाण्यासाठी पक्ष्यांना बसण्याकरिता बांबू इत्यादी वस्तुच्या लाकडी छत्र्या (अटीने) बनवुन त्या एका हेक्टरला ७-१० छत्र्या शेतात उभ्या कराव्यात.
- घाटेअळीच्या प्रादुर्भाव दिसून आल्यावर एच.एन.पी.व्ही. २५० एल.ई. विषाणू अर्क (५०० मि.ली.) प्रति हेक्टरी अधिक, कोंबडीची अंडी १० नग (फक्त पांढरा बल्क), गुळ २.५ किलो (बारीक करून) आणि निळ पावडर ५० ग्रॅम, ५०० लिटर पाण्यात मिसळून पहिली फवारणी करावी आणि दुसरी फवारणी १५ दिवसाच्या अंतराने करावी.

हरभरावरील मर रोग व्यवस्थापनासाठी काय करावे ?

विजय किंवा दिग्विजय हे मर रोग प्रतिकारक्षम जातीच्या वापर करा किंवा स्थानिक जात्यांना पेरणीपूर्वी प्रतिकिलो बियाण्यास २ ग्रॅम थायरम + २ ग्रॅम बावीस्टीन किंवा ५ ग्रॅम ट्रायकोडर्मा याची बीज प्रक्रिया करावी.

तुरीवरील शेंगा पोखरणा-या अळींचे व्यवस्थापन कसे करावे ?

- फुलकळी लागतांना पहिली फवारणी निंबोळी अर्क (५ टक्के) २५ किलो / हेक्टर, दुसरी फवारणी पहिल्या फवारणीनंतर १२-१५ दिवसांनी एच.एन. पि. व्ही. २५० एल.ई. विषाणू अर्क (५०० मि.ली.) प्रति हेक्टरी अधिक, कोंबडीची अंडी १० नग (फक्त पांढरा बल्क), गुळ २.५ किलो (बारीक करून) आणि निळ पावडर ५० ग्रॅम, ५०० लिटर पाण्यात मिसळून करावी आणि तिसरी फवारणी १५ दिवसाच्या अंतराने करावी.
  आणि गरजेनुसार चौथी फवारणी क्लोरपायरीफॉस २५ मि. ली. अथवा पॉलीट्रीन २० मि.ली. किंवा प्रोफेनोफॉस ५०% ई.सी. १५ मि.ली. १० लिटर पाण्यातून फवारावे.
- कामगंध सापळे १० प्रति हे. लावून अळ्यांचे प्रौढ नर पंतग पकडुन नष्ट करावे.
- मोठया अळ्या वेचून खाण्यासाठी पक्ष्यांना बसण्याकरिता बांबू इत्यादी वस्तुच्या लाकडी छत्र्या (अटीने) बनवुन त्या एका हेक्टरला ७-१० छत्र्या शेतात उभ्या कराव्यात.

भुईमुगात टिक्का व तांबेरा रोगासाठी काय करावे ?

प्रादुर्भाव झाल्यास २५ ग्रॅम मॅक्नोझेब (डायथेन एम-४५) किंवा बाविस्टीन १० ग्रॅम १० लिटर पाण्यातून फवारावे.

सोयाबीन वरील पाने गुडाळणा-या अळ्यांचे नियंत्रण कसे करावे ?

डायमेथोएट २० मि.ली. किंवा क्लोरोपायरीफॉस २० मि.ली. प्रति १० लिटर पाण्यात मिसळून फवारावे.

सुर्यफुलावरील केसाळ अळीचे नियंत्रण कसे करावे ?

अळींच्या नियंत्रणासाठी अळ्यांचे पुंजके वेचून राकेल मिश्रीत पाण्यात टाकून त्यांच्या नाश करावा किंवा क्विनॉलफॉस १.५% किंवा कार्बारिल १०% भुकटी २५ किलो प्रति हेक्टरी वारा शांत असताना धुरळावी.

सोयाबीन व सुर्यफुलावरील पाने खाणारी अळी व घाटे अळी च्या व्यवस्थापन कसे करावे ?

- एच.एन.पी.व्ही. २५० एल.ई. विषाणूची फवारणी, अंडी, गुळ, निळ मिसळून ५०० लिटर पाण्यात मिसळून फवारावे.
- कामगंध सापळे १० प्रति हे लावावेत.
- बांबू मचान ७-१० प्रति हे. उभ्या कराव्यात.

करडईवरील मावा नियंत्रण कसे करावे ?

- करडईची पेरणी सप्टेंबरच्या दुस-या पंधरवडयात केली असता किडीचा प्रादुर्भाव बराच कमी होतो.
- किडी दिसून आल्यानंतर रोगर ७२५ मि.ली. ५०० लिटर पाण्यात किंवा ॲक्ट्रा १०० ग्रॅम किंवा प्राईड / मानिक १०० ग्रॅम ५०० लीटर पाण्यातून फवारावे.

आंबावरील मोहराचे संरक्षणासाठी काय करावे ?

- मोहराचे संरक्षणासाठी १०% कार्बारील व ३०० मेश गंधक यांची समप्रमाणात (१:१) मिसळून ४ ते ५ वेळा धुरळणी करावी.
- तुडतुडे व भुरी व्यवस्थापनासाठी :
  पहिली फवारणी : सायपरमेथ्रीन २५% २ मि.ली. / १० लिटर पाण्यात.
  दुसरी फवारणी : कार्बारील ५०% २० ग्रॅम + कार्बेन्डझीम १० ग्रॅम / १० लिटर पाण्यात.
  तिसरी फवारणी : इमिडॅक्लोप्रिड ३ मि.ली. व हेक्झाकोनॉझोल २० मि.ली. / १० लिटर पाण्यात.
  चौथी फवारणी : मेथील डेमेटॉन १० मि.ली. + बुरशीनाशक वरील प्रमाणे.

केळीवरील करपा (सिगाटोका) रोगाचे नियंत्रण कसे करावे ?

- रोगग्रस्त पानाचा भाग / पाने काढून जाळावीत.
- झाडावर १० ग्रॅम कार्बेन्डॉझिम किंवा २५ ग्रॅम डायथेन एम-४५ किंवा २५ ग्रॅम कॉपर ऑक्सिक्लोराईड किंवा १० मि.ली. ट्रायडेमॉर्फ अधिक चांगल्या प्रतीचे स्टीकर १० लीटर पाण्यात मिसळून फवारावे.

द्राक्षावरील फुलकिडीच्या नियंत्रणासाठी काय फवारावे ?

फुलकिडीच्या नियंत्रणासाठी थायोनेथाक्झाम २५ डब्ल्यु.जी. ३ ग्रॅम किंवा स्पिनोसॉड ४५% एस.पी. ३ मि.ली. किंवा फिप्रोनील ५% एस.सी. १५ मि.ली. यापैकी एका कीटकनाशकांची १५ दिवसांच्या अंतराने २ फवारण्या कराव्यात.

द्राक्षावरील केवडयाच्या रोगाचे नियंत्रण कसे करावे ?

केवडयाच्या नियंत्रणासाठी मेटॅलॅक्झील -मॅक्कोझेब (०.२%) किंवा सायमोक्झॉनील-मॅन्कोझॅब (०.२%) या बुरशीनाशकांच्या ५ फवारण्या छाटणीनंतर १२ दिवसांचे अंतराने कराव्यात.

द्राक्षावरील मिलीबग नियंत्रणासाठी काय करावे ?

मिलीबगच्या नियंत्रणासाठी व्हर्टिसीलीयम लेकॅनी (फुले बगीसाईड) ५ ग्रॅम + ५ मि.ली. दुध / लिटर पाणी या प्रमाणात १० ते १२ दिवसांच्या अंतराने २ ते ३ फवारण्या कराव्यात.

द्राक्षावरील भुरी रोगासाठी काय करावे ?

भुरी रोगाच्या नियंत्रणासाठी ८०% पाण्यात विरघळणारे गंधक २० ग्रॅम किंवा डॅनोकॅप ५ मि.ली. १० लिटर पाण्यात मिसळून फवारणी करावी किंवा ट्रायडेमिफॉन २५० ग्रॅम किंवा पेनकोनॅझॉल ५ मि.ली. १० लिटर पाण्यात मिसळून फवारणी करावी.

गांडुख खात म्हणजे काय ?

गांडुळानी सेंद्रिय पदार्थ खावून बाहेर टाकलेली विष्टा, अर्धपचन झालेले सेंद्रिय पदार्थ त्यांची अंडी किंवा ककुन पदार्थास गांडुळखात म्हणतात.

गांडुळाची कोणत्या जाती खत निर्मितीसाठी फायदेशीर आहे ?
इसिनिया फिटेडा आणि युडे्रलिस युजेनी.

गांडुळाची जाती विक्रीसाठी कुठे उपलब्ध आहे ?
युडे्रलिस युजेनी ही जाती कृषि विज्ञान केंद्र, सोलापूर येथे ४० पैसे प्रति नगा प्रमाणे उपलब्ध आहे.

पिकासाठी गांडुळखताचे एकरी प्रमाण किती वापरावे ?
२ टन प्रति एकरी.

गांडुळखात निर्मितीसाठी शेडची गरज असते काय ?
होय.

रेशिम उद्योग म्हणजे काय ?
रेशीम अळीला तुतीचा पाला देऊन रेशीम कोषाची निर्मिती करणे, म्हणजे रेशिम उद्योग.

तुतीची कोणती जाती चांगली आहे ?
V-1, S-1635

रेशिम उद्योगापासून वार्षीक उत्पन्न किती मिळते ?
तिस-या वर्षानंतर ५०,०००-१,००,०००/- वार्षीक उत्पन्न मिळते.

रेशीम किडीची अंडी व तुतीचे बेणे कुठे उपलब्ध आहे ?
रेशीम किडीची अंडीपुंज व तुतीचे बेणे जिल्हा रेशीम कार्यालय मार्फत पुरवठा केली जाते.

एकात्मिक किड व्यवस्थापन म्हणजे काय ?
मशागतीचे उपाय, जैविक, भौतीक, यांत्रिक व रासायनिक उपाय वापरून किडीचे व्यवस्थापन.

कोण कोणत्या किटकनाशके बंद झाले आहे ?
बी.एच.सी., डी.डी.टी. फॅसफोमिडॉन, एन्डोसल्फॉन, मोनोक्रोटोफॉस.

हुभणी किडीचे व्यवस्थापन कसे करावे ?
निंबोळी पेंड २५ किलो / हे. किंवा फोरेट २० कि./हे. पेरणीच्या वेळेस मातीत मिसळून व्यवस्थापन करावे.

एकात्मिक किड व्यवस्थापनाचे साहित्य कुठे उपलब्ध आहे ?
सर्व साहित्य कृषि विज्ञान केंद्र, सोलापूर येथे विक्रीसाठी उपलब्ध आहे.

गांडुळ खत कुठे उपलब्ध आहे ?
गांडुळ खत कृषि विज्ञान केंद्र, सोलापूर येथे ४ रूपये प्रति किलो प्रमाणे विक्रीसाठी उपलब्ध आहे.

उद्यान विद्या :

डाळिंबाची नवीन बाग लागणीसाठी योग्य जात व रोपे कुठून घ्यावेत ?
डाळिंबाची फुले भगवा ही जात लावावी, त्यासाठी तेल्यामुक्त बागेतून तयार केलेली रोपे शासकीय किंवा अधिकृत रोप वाटीकेतूनच रोपे घ्यावीत.

डाळिंबाची लागण केल्यानंतर छाटणी कशी व केव्हा करावी ?
डाळिंबाची लागण झाल्यानंतर दोन वर्षानंतरच झाडाची छाटणी करावी तोपर्यंत फक्त बहूखोड पध्दत (३-४ खोडे)साठी खोडांची काढणी करावी.

तेल्या रोगांच्या नियंत्रणासाठी डाळिंब बागेत काय करावे ?
बागेची स्वच्छता ठेवावी, तेल्यायुक्त फळे, पाने, काडया बागेबाहेर काढून जाळून टाकावेत कृषि शास्त्रज्ञांच्या सल्लयाने बागेचे बहार नियोजन करावे.

डाळिंबामध्ये पाणी नियोजन कसे करावे ?
डाळिंबाला अत्यंत कमी पाण्याची गरज गसते, म्हणजे कमीत कमी १४ लीटर ते जास्तीत जास्त ३५ लिटर पाणी प्रति झाड लागते. बहाराप्रमाणे व जमीनीच्या मगदुराप्रमाणे पाण्याचे नियोजन (प्रति लिटर / झाड) करावे.

बहारनियोजनासाठी पानगळ कशी करावी ?
बहार धरताना काडीमध्ये अन्नसंचय होणे गरजेचे असते त्यासाठी पानगळ महत्वाची आहे. पानगळीसाठी २ मी.ली. इथ्रोल किंवा ५ ग्रॅम थायोयुरिया + ५ ग्रॅम डि.ए.पी. प्रति लिटर पाण्यात मिसळून झाडावर फवारणी करावी.

डाळिंबामध्ये अन्नद्रव्ये व्यवस्थापन कसे करावे ?
डाळिंबाची छाटणीच्या वेळेस डि.ए.पी. १ किलो + पोटॅश ३०० ग्रॅम + निंबोळी पेंड १ किलो + ५० ग्रॅम झिंक + ५० ग्रॅम मॅग्नेशिअम + ५० ग्रॅम फेरस सल्फेट प्रति झाड द्यावे. त्यानंतर प्रत्येक महिन्यात एक बेसल डोस द्यावा. पानगळीनंतर ५ व्या महिन्यापासून ड्रिपमार्फत विद्राव्य खाते द्यावीत, त्यासाठी तज्ञांचा सल्ला द्यावा.

डाळिंबामध्ये खोड मजबुत करणेसाठी काय करावे ?
खोड मजबुतीकरीता एम.एच-४० (१० ग्रॅम) + मोरचूद १ किलो + 5 लिटर पाणी, चुनकळी १ किलो + ५ लिटर पाणी नंतर एकूण १०० लिटर द्रावण तयार करावे + काव (गरजेप्रमाणे) मिसळून पेस्ट खोडावर लावावी.

डाळिंबामध्ये फळांचा आकार व दर्जा वाढविण्यासाठी काय करावे ?

- पहिली फवारणी-५ ग्रॅम ६ बी.ए. + १ किलो युरिया + अर्धा किलो मॅग्नेशिअम सल्फेट + १०० लिटर पाणी मिसळून फवारणी करावी.
- दुसरी फवारणी ङ्घ १०० मी.ली. सी.सी.सी. + अर्धा किलो पोटॅशीअम डाय ऑर्थोफॉस्टेप + १०० ग्रॅम बोरॉन + १०० लिटर पाणी मिसळून.

डाळिंबातील फुलगळ थांबविणेसाठी काय करावे ?
फुलगळ थांबविणेसाठी २.५ ग्रॅम १३:०:४५ (KNo_3) + 2 मी.ली. नायट्रोबेन्झीन (२०%) प्रति लिटर पाण्यात मिसळून १-२ फवारण्या कराव्यात.

डाळिंबाची फळे भेगाळण्यावर काय उपाय करावेत ?
G.A. ४ ग्रॅम + ॲसीटोन + ५ ग्रॅम बोरॉन प्रति १०० लिटर पाण्यात मिसळून फवारणी करावी व नंतर १५ दिवसांनी ०.४ % बोर्डोमिश्रण तयार करून फवारावे.

केळी लागण करायची आहे तरी जात, लावणीचे अंतर व हंगाम सांगा ?

केळी लागण ही **टिशू कल्चर युक्त** G-९ (ग्रँड नैन) ही जात निवडावी. लागवडीसाठी ६ X ६, ७ X ५ किंवा ७ X ६ फुट या अंतराचा वापर करावा. बाजारपेठेतील भाव, पाण्याची उपलब्धता व व्यवस्थापनावश्यक गोष्टीप्रमाणे हंगाम निवडावा. हंगाम:जून-जुलै, ऑक्टोबर-नोव्हेंबर.

केळीवरील करपा रोगाच्या नियंत्रणासाठी कोणती उपाययोजना करावी ?

केळी बागेची स्वच्छता ठेवावी. तणे नष्ट करावीत बागेमध्ये पावर टिलरच्या सहाय्याने बोध (गादी वाफा) तयार करून घ्यावेत. रोगग्रस्त पाने काढावीत. बाविस्टीन २ ग्रॅम /लिटर + डायथेन एम-४५ २ ग्रॅम / लिटर किंवा रिडोमील १ ग्रॅम / लिटर पाण्यात मिसळून फवारणी करावी.

केळीमधील उत्पादनवाढीसाठी खतांचे नियोजन कसे करावे ?

केळीमध्ये फर्टीगेशनसाठी खतांची मात्रा व कालावधी खालीलप्रमाणे द्यावी.

नत्र : २०० स्फुरद : ६० पालाश : २८० ग्रॅम प्रति झाड

खते देण्याचा कालावधी	ग्रेड	एकूण खते (कि.ग्रॅ.)	हेक्टरी ४४४ झाडास (किलोऋ
रोपे लागवडीपासून ५ ते ६५ दिवस	यूरिया + १६:६१:० + ०:०:५०	८२.६० ६० १००	४.१३० ३.०० ५.००
६५ ते १२५ दिवस	यूरिया + १२:६१:० + ०:०:५०	१२० ४० १००	६.०० २.०० ५.००
१३५ ते १६५ दिवस	यूरिया + ०:०:५०	६५ ६०	६.५ ६.०
१६५ ते ३१५ दिवस	यूरिया + ०:०:५०	१५० ३००	३.० ६.०

केळी फळाचा घेर वाढून लांबी व वजन वाढविण्यासाठी घडावर कोणती फवारणी घ्यावी ?

केळी फळाचा घेर वाढविण्यासाठी ङ्ख पी.डी.एच. ८ पोटॅशिअम डाय हायड्रोजन फास्फेट ५ ग्रॅम / लिटर + युरिया -१० ग्रॅम / लिटर + १० मि.ली. स्टिकर / लिटर पाण्यात मिसळून केळफुल कापल्यानंतर घडावर १५ दिवसांच्या अंतराने दोन फवारण्या घ्याव्यात.

केळी बागेचे वा-यापासून संरक्षण करावयाचे आहे ते कसे करावे ?

केळी लागवडीपूर्वी फुले जयवंत, फुले यशवंत सारखी लवकर वाढणारी गवते ड्रीपची लॅटरल टाकून चहूबाजूंनी लावावीत व एक दोन क्टींग कराव्यात जेणेकरून जास्तीत- जास्त फुटवे येऊन केळी बागेचे वा-यापासून संरक्षण होईल.

सरासरी उत्पादनासाठी केळीच्या घडाचे वजन किती असावे ?

सरासरी एकरी ४० टन उत्पादनासाठी ३० ते ३२ किलो घडाचे वजन अपेक्षित आहे.

कांदा पिकाची पूर्नलागवड रोपे टाकल्यानंतर कधी करावी ?

खरीपात रोपे ४० ते ४५ दिवसात तर रब्बी हंगामात ५०-५५ दिवसांत लागवडीस तयार होतात. लागवडीवेळी रोपांची गाठ लहान हरभ-याएवढी झाली पाहिजे.

कांदामध्ये पूर्ण तण नियंत्रण करणेसाठी काय करावे ?

कादा लागणीनंतर १५-१८ दिवसात १.२५ मि.ली. गोल + १.५ मी.ली. व्हिप सूपर प्रति लिटर पाण्यात मिसळून फवारणी करावी.

कांदामध्ये आम्ही खते खुरपणीच्या वेळेस म्हणजे लागवडीनंतर ३०-३५ दिवसांनी टाकतो ते योग्य आहे का ?

नाही. कांद्यामध्ये अधिक उत्पादनासाठी लागवडीच्या वेळेसच खाते द्यावीत. त्यासाठी कांदाचे रान तयार करताना सरी टाकते वेळी एकरी ८० किलो १०:२६:२६ व ४० किलो युरिया द्यावे व ३० दिवसानंतर उरलेला ४० किलो युरिया खुरपणीच्या वेळेस द्यावा. लागवडीवेळेसच १० किलो सल्फर + १५ किलो मॅग्नेशिअम सल्फेट + १० किलो झिंग सल्फेट + २ किलो सिलीकॉन शेणखतामध्ये द्यावेत.

कांद्यावरील करपा रोगासाठी काय करावे ?

कांद्यावरील करपा रोगासाठी सापळा पीक म्हणून मका लावावी. फवारणीसाठी बावीस्टीन २ ग्रॅम / लिटर पाणी + २ ग्रॅम सिलीकॉन + १.५ ग्रॅम डायथेन एम-४५ प्रति लिटर पाण्यात वापरावे.

शेवगा पिकांच्या जाती विषयी माहिती हवी होती ?

शेवगामध्ये सध्या प्रचलित पि.के.एम-१, पि.के.एम-२, CO-१, CO-२ इत्यादी जाती आहेत. कृषि विज्ञान केंद्र, सोलापूर मध्ये 'भाग्या' या बागलकोट हार्टिकल्चर युनिर्व्हसिटी ची नविन संशोधित जातीचे बियाणे उपलब्ध आहे.

काकडीची लागण कशी व केव्हा करावी ?

काकडीची लागण ही जानेवारी-फेब्रुवारी किंवा जुन-जुलै किंवा ऑक्टोबर-नोव्हेंबर मध्ये करावी. काकडी हे वेलवर्गीय पिक खाते व पाणी व्यवस्थापनास खुप चांगला प्रतिसाद देते. त्यासाठी गादी वाफे तयार करून ड्रीप लॅटरल चा वापर करून काकडीच्या जोड ओळी मध्ये लागण करावी.

काकडीतील कळी (मिडू) जळणे, करपणे यासाठी काय उपाय योजना कराव्यात ?

यासाठी रिडोमील १ ग्रॅम / लिटर पाणी या प्रमाणे ड्रिपमार्फत ड्रेंचिंग करावी तसेच ड्रिपमधूनच १ लिटर $CaNO_3$ + १ किलो बोरॉन प्रति एकरी सोडावे व मिश्रसुक्ष्म अन्नद्रव्यांची एक फवारणी करावी.

मिरची मध्ये कोणत्या जातीचा वापर करावा ?

मिरची साठी बाजारपेठेत उपलब्ध नामांकित कंपन्याची संकरीत वाणे निवडावीत.

मिरची, वांगे, टोमॅटो इत्यादींचे रोपे कोठे उपलब्ध आहेत.

वरील सर्व पिकांची रोपे कृषि विज्ञान केंद्र, सोलापूर मध्ये ऑर्डर प्रमाणे तयार करवून मिळतील.

मिरचीतील फुलगळ थांबविणेसाठी काय सांगाल ?

मिरची मध्ये फुलगळ थांबविणे व सेटींग वाढविणे यासाठी २ ग्रॅम १३:०:४५ (KNO_3) + २ मि.ली. २०% नायट्रोबेंझिन प्रति लिटर पाण्यात मिसळून फवारणी करावी. ही फवारणी प्रत्येक तोडयानंतर दिल्यास अधिक फुलधारणा मिळेल.

खरबुज, कलिंगडमध्ये किती मायक्रॉन मल्चिंग पेपर वापरावा व एकरी किती खर्च येतो.
खरबुज, कलिंगड मध्ये ३० मायक्रॉन मल्चिंग पेपर वापरावा, यासाठी एकरी ४ ते ५ रोल लागतात. प्रति रोल रू. २१५०/- प्रमाणे एकरी रू. ८६००/- ते १०७५०/- इतका खर्च येतो.

खरबुज किंवा कलिंगड लागवडीची सविस्तर माहिती कुठे मिळेल ?
यासाठी तुम्हाला कृषि विज्ञान केंद्र, सोलापूरशी ०२१७-२३५०३५९ या क्रमांकावर संपर्क साधावा लागेल.

कलिंगड व खरबुज मधील 'व्हायरस' या रोगांचे नियंत्रण कसे करावे.
रोगग्रस्त वेली अगोदर काढाव्यात. रोगाचा प्रसार टाळणेसाठी १ मी.ली. डि.एस.डब्लू + १ मी.ली. Jeus (ॲमीनो ॲसीड) + ०.५ मी.ली. कॉनफीडॉर (इमिडॅक्लोप्रीड) प्रति लिटर पाण्यात मिसळून ३-५ फवारण्या कराव्यात. तसेच पाण्याचे नियोजन व्यवस्थित ठेवावे.

वेलवर्गीय पिकातिल 'नागअळी' चा बंदोबस्त कसा करावा ?
वेलवर्गीय पिकामध्ये शोषकिडी व नागअळींचा प्रादुर्भाव कमी व्हावा यासाठी पिवळे चिकट सापळे प्रति एकरी २० ते २५ या प्रमाणे लावावेत. तसेच गरज भासल्यास ॲबामीसीन ०.५ मी.ली. / लिटर पाण्यात मिसळून फवारणी करावी.

कलिंगड, खरबुज मधील फळे तडकणे यावर काय उपाय आहे ?
यासाठी एकरी १ किलो $CaNO_3$ + १ किलो बोरॉन ड्रिपमार्फत सोडावे व पाणी कमी-जास्त सोडू नयं. या पिकामध्ये पांण्याची गरज खूप कमी असते. त्यामुळे योग्य प्रमाणात अनुभवानुसार पाणी द्यावे.

पशुवैद्यक शास्त्र :

व्यासायीक पालनासाठी कोणत्या कोंबड्या पाळाव्यात ?

व्यावसायीक कोंबडी पालन दोन प्रकारे असते.

१. मांसल (ब्रॉयलर) कोंबडी पालन : यासाठी खाजगी कंपन्याकडे १ दिवसाची पिल्ले मिळतात. उदा. व्हेंकटेश्वरा हॅचरीज्, सोलापूर ऑफिस फोन नं. ०२१७-२३११३१० सगुणा हॅचरीज् इत्यादी.
२. लेअर (अंडी उत्पादनासाठी) कोंबडी पालन : यासाठी व्हाईट लेग हॉर्न जातीचे पक्षी पाळतात. यामध्ये खाजगी कंपन्यानुसार वेगवेगळे पक्षी आहेत. व्हेंकटेश्वरा हॅचरीज् बी.व्ही-३०० इत्यादी.
३. मांसासाठी देशी पक्षांसारखे रंग असणा-या सुधारीत जाती पाळता येतात. यामध्ये अंडी व मांसासाठी असणा-या गिरीराज व वनराज जाती तसेच फक्त मांसासाठी असणारी कृषिब्रो जात पाळता येते. वनराज व कृषिब्रो याजाती प्रोजेक्ट डायरेक्टर, प्रोजेक्ट डायरेक्टोरेट ऑन पोल्ट्री, राजेंद्र नगर, हैद्राबाद -५०० ०३०, फोन नं.: ०४०-२४०१५६५१, २४०१७००० येथे मिळतात. गिरीराज व इतर सुधारीत जाती मिळण्याचे ठिकाणी आरे मिल्क कॉलनी, मुंबई - ४०० ०६५, फोन नं.: ०२२-२६८५८५७२, २६८५८८४१. सुधारीत कोंबड्यांच्या जातीसाठी नजिकच्या पशुवैद्यक दवाखान्यात संपर्क साधावा.

परसातील कोंबडी पालनासाठी कोणत्या जाती चांगल्या आहेत ?

जाती	**संशोधन संस्था**	**उद्देश**
१. वनराजा	पी.डी.पी., हैद्राबाद	अंडी व मांस उत्पादन
२. ग्रामप्रिया	पी.डी.पी., हैद्राबाद	अंडी उत्पादन
३. गिरीराजा	यु.ए.एस., बंगलुरू	अंडी व मांस उत्पादन
४. कृषिब्रो	पी.डी.पी., हैद्राबाद	मांस उत्पादन
५. गरीराजी	यु.ए.एस., बंगलुरू	अंडी उत्पादन
६. कृष्णा-जे	जे.एन.के.व्ही.व्ही., जबलपूर	अंडी उत्पादन
७. नंदनम्-९९	तन्व्हसू, चेन्नई	अंडी उत्पादन
८. कलिंगा ब्राऊन	सी.पी.डी.ओ.	अंडी उत्पादन

ब्रॉयलर पक्षांना शेडमध्ये किती जागेची आवश्यकता आहे ?
ब्रॉयलर पक्षांना प्रति पक्षी १ चौ. फुट जागा लागते.

देशी पक्षांचा व्यावसायीक पालनात पक्षांना किती जागा द्यावी ?
शेडमध्ये मांसासाठी पालन केलेल्या देशी पक्षांना प्रति पक्षी ०.८ ते ०.९ चौ. फुट जागा वातावरणानुसार द्यावी.

गिरीराज पक्षी किती अंडी देतात ?
गिरीराज पक्षी साधारणपणे १३० अंडी वयाच्या ७२ आठवड्यापर्यंत देतात.

ग्रामप्रिया पक्षी किती अंडी देतात ?
ग्रामप्रिया जातीचे पक्षी साधारणपणे २०० ते २३० अंडी वयाच्या ७२ आठवड्यापर्यंत देतात.

परसातील कोंबडी पालनात खुराडा कसा असावा ?
खुराड्यात हवा खेळती रहावी. उन, वारा, पाऊस, मांजर, घार, कुत्रे यापासून पक्षांचा बचाव व्हावा. खुराडा जास्तीत-जास्त ५० पक्षांसाठी एक बांधावा. प्रति पक्षांना एक चौ. फुट जागा असावी. उंच ठिकाणी व उन्हाने तापणार नाही अशा ठिकाणी बांधावा.

ब्रॉयलर पक्षांना कोणते लसीकरण करावे ?

अ.क्र.	**वय**	**लसीचे नाव**	**स्ट्रेन**	**देण्याची पध्दत**
१.	१ दिवस	मर्कस् रोग	एच.व्ही.टी	०.२० मि.ली. कातडी खाली इंजेक्शन द्वारे
२.	५ ते ७ दिवस	मानमोडी रोग	लसोटा	एक थेंब डोळयात टाकूण
३.	१४ दिवस	आय.बी.डी.	जॉर्जीया	एक थेंब डोळयात टाकूण
४.	२८ दिवस	मानमोडी रोग	लसोटा	डोळ्यातून / पाण्यातून

परसातील कोंबड्यांचे लसीकरण केव्हा व कोणते करावे ?

अ.क्र.	वय	लसीचे नाव	स्ट्रेन	देण्याची पध्दत
४.	२१ दिवस	देवी	कोंबडयांचा देवी	मांसात / कातडी खाली
५.	२१ दिवस	देवी	कोंबडयांचा देवी	मांसात / कातडी खाली इंजेक्शन द्वारे
६.	९ आठवडे	मानमोडी रोग	आर$_2$ बी (मुक्तेश्वर स्ट्रेन)	कातडी खाली इंजेक्शन द्वारे
७.	१२ आठवडे	देवी	कोंबडयांचा देवी	कातडी खाली इंजेक्शन द्वारे

टीप : ६ व ७ अ.क्र. चे लसीकरण प्रत्येक ६ महिन्यांनी पुन्हा द्यावे.

मांसल पक्षांसाठी शेड कसे असावे ?

शेड पूर्व-पश्चिम लांब असावे. पूर्व-पश्चिमच्या भिंती पूर्ण बांधाव्यात. दक्षिण उत्तर दिशिला शेडच्या जमिनिपासून एक फूट उंच भिंत बांधावी त्याचे वर जाळी लावावी. शेडची उंची मध्यभागी १२ फूट तर कडेला (दक्षिण - उत्तर बाजूला) ७ ते ८ फूट असावी. शेड जमिनीपेक्षा किमान एक फूट उंच असावी. शेडची रूंदी २३ ते २८ फूट असावे, लांबी आवश्यकतेनुसार असावी.

लसीकरण कोणत्या वेळी करावे ?

लसीकरण थंड वेळी - सकाळी लवकर किंवा संध्याकाळी करावे.

मानमोडी रोगाबद्दल माहिती सांगावी ?

कमी वयाच्या पक्षांमध्ये अचानक खुप मोठया प्रमाणात ८० ते १००% मरतुक होते. वयस्कर पक्षामध्ये हा रोग जास्त दिवस राहतो आणि रोगाची लक्षणे दिसून येतात. श्वाशोच्छवास घेणास त्रास होतो. तोंडाला सुज येते. अशक्तपणा येतो, हिरवी पातळ किंवा पाण्यासारखी संडास होते. मानेचा पखांचा व पायाचा पॅरॅलिसीस होतो. अंडी देणा-या पक्षांमध्ये अंडी उत्पादन घटते पातळ कवचाची अंडी मिळतात.

रोग आल्यानंतर हमखास औषधोपचार नाही, परंतु लक्षणे दिसताच लसोटा लसीकरण करावे. पक्षांची रोग प्रतिकारक शक्ती वाढवण्याकरीता ए,डी$_3$, ई,सी व बी कॉम्प्लेक्स् जीवनसत्वे द्यावीत.

शेळयांच्या महत्वाच्या जाती कोणत्या ?

भारतीय जाती : उस्मानाबादी, सिरोही, ब्लॅक बेंगाल, बारबेरी, जमनापारी, मारवाडी, कच्छी, झाकराना, कश्मीरी.
विदेशी जाती : सानेन, बोअर, टोगेनबर्ग, अल्पाईन, ॲग्लो-न्यूबियन.

शेळी पालनाच्या पध्दती कोणत्या आहेत ? सर्वात चांगली पध्दत कोणती ?

१. मुक्त पध्दत : ही पारंपारीक पध्दत असून शेळ्यांना दिवसभर चरावयास सोडतात व या व्यतिरिक्त कोणताही चारा दिला जात नाही. व्यवस्थापनाच्या शास्त्रीय पध्दतींचा अवलंब केलेला नसतो.
२. अर्ध बंधिस्त पालन : शेळ्यांना ठराविक दिवसाच्या थंड वेळी (सकाळ, संध्याकाळ) चरावयास सोडून शेळ्याच्या गरजेनुसार शेडमध्ये आणखी चारा दिला जातो. व्यवस्थापनात शास्त्रीय पध्दतीनुसार सर्व व्यवस्थापन केले जाते. शेडच्या बाहेर कंपाऊंड मध्ये २० चौ. फुट प्रति शेळीस फिरण्यास जागा असते..
३. बंधिस्त शेळी पालन : शेळ्यांना मोकले न सोडता शेडमध्येच ठेवतात व चारा जागेवर दिला जातो. व्यवस्थापनाच्या सर्व शास्त्रीय पध्दतीचा अवलंब केलेला असतो.
अर्ध बंधिस्त पध्दत सर्वात चांगली पध्दत आहे.

प्रत्येक शेळीस शेडमध्ये किती जागा द्यावी ?
प्रत्येक शेळीस किमान १० ते १२ चौ. फुट व पैदशशीच्या बोकडास १२ चौ. फुट जागा असावी.

आपणाकडे पाळावयास सर्वात चांगळी शेळीची जात कोणती ?
उस्मानाबादी जातीची जातीवंत शेळी मांसासाठी पालनास उत्तम.

शेळीस लसीकरण कोणते व केव्हा करावे ?

अ.नं.	**रोग**	**लस**	**लसीकरणाची वेळ**	**मात्रा**
१.	घटसर्प	अ. तुरटीयुक्त ब. तैलयुक्त	मे व डिसेंबर महिन्यात दरवर्षी मे महिन्यात	२-५ मि.ली. कातडी खाली २ ते ३ मि.ली. स्नायुत
२.	लाळ-खुरकुत	लाल खुरकुत (रक्षा)	ऑक्टोबर व एप्रिल	१ मि.ली. कातडी खाली
३.	आंत्रविषार	मल्टी कंम्पोनंट	जानेवारी व ऑगस्ट महिन्यात २१ दिवसानंतर बुस्टर डोस	२-५ मि.ली. कातडी खाली
४.	संसर्गजन्य फुफुसाचा दाह (सी.सी.पी.पी.)	सी.सी.पी.पी	दरवर्षी डिसेंबर महिन्यात	०.२ मि.ली. कानाच्या टोकाच्या आतील त्वचेत
५.	बुळकांडी	टी.सी.आर.पी. (रक्षा)	फेब्रुवारी महिन्यात (दर दोन वर्षांनी)	१ मि.ली. कातडी खाली
६.	फ-या	ॲलम प्रसीपीटेड	जानेवारी व एप्रिल	२.५ मि.ली. कातडी खाली

शेळ्यांसाठी जंतनाशक औषधे कधी द्यावीत ?

अ.नं.	**जंताचे नाव**	**जंतनाशकाचे नाव**	**महिना**
१.	टेपवर्म (फितीसारखे कृमी)	ऑक्सिक्लोझानाईड व लिव्हामिसॉल	जानेवारी व जून
२.	गोल कृमी	फेनबेन्डाझोल	मार्च व जुलै
३.	चपटे कृमी	फेनबेन्डाझोल	मे व ऑक्टोबर

उस्मानाबादी शेळीच्या पिल्लाचे जन्मत: वजन किती असावे ?
उस्मानाबादी शेळीच्या पिल्लाचे जन्मत: सरसरी वजन १.८४ किलो ग्रॅम असावे.

उस्मानाबादी शेळींच्या तीन व सहा महिने वयाच्या पिल्लाचे वजन किती असावे ?
तीन महिने वयाच्या करडाचे वजन : ७ ते ८ किलो ग्रॅम, सहा महिने वयाच्या करडाचे वजन : १४ किलो ग्रॅम.

शेळी प्रथम माजावर येण्याचे वय ?
शेळी प्रथम माजावर येण्याचे वय ७ ते ८ महिने.

शेळीचा गाभण काळ किती असतो ?
शेळीचा गाभण काळ ५ महिन्यांचा असतो.

शेळ्यांसाठीचे गोठे कसे असावेत ?

गोठ्यांची दिशा : पुर्व पश्चिम असावी.

जमीन : मुरमाड व उंचवटयाची, गोठयातील मुरमाचा थर वर्षातुन एकदा बदलावा, महिन्यातून एकदा चुना टाकवा.

छप्पर : उपलब्ध लाकडी बल्ल्या, बांबु, पाचट, तुरकाटी, भाताचा पेंढा इ. चा वापर करावा.

पैदाशीसाठीचा नर कसा निवडावा ?

पैदशीचा नर निवडताना तो जुळा किंवा तिळयातील जन्मलेला असावा. नर चपळ, बांधेसुद व शुध्द पैदाशीचा असावा. नराचे अंडकोषात दोन्हीही वृषणे असावीत. प्रत्येक २५ ते ३० शेळ्यांसाठी एक बोकड ठेवावा. २ वर्षाच्या अंतराने पैदाशीचा नर बदलावा. नरांना सतत शेळ्यांमध्ये ठेऊ नये. पैदाशीच्या काळात नरांना जादा खुराक द्यावा.

कृषि विस्तार :

कृषि विज्ञान केंद्र, सोलापूर पर्यंत पोहचण्यासाठी सोलापूर मधून काय सोय आहे ?

सोलापूर शहरापासुन बार्शी रोडवर ७ किलो मीटर अंतरावर कृषि विज्ञान केंद्र, सोलापूरचे कार्यालय आहे. येथे येण्याकरीता सोलापूर बस स्थानकावरून (एस.टी) बार्शीला जाणा-या साध्या बसेस (काळा / पांढरा बोर्ड असणा-या) थांबतात. तसेच रीक्षा किंवा खाजगी वाहनांने सुध्दा या केंद्रापर्यंत पाहचता येते. या व्यतीरिक्त सोलापूर शहर व रेल्वे स्थानकावरून सिटी बस सेवेतील बी.बी. दारफळ, नान्नज, खुनेश्वर, वडाळा जाणा-या बसेस थांबतात.

सोलापूर जिल्हयात किती कृषि विज्ञान केंद्र कार्यरत आहेत व त्यांचे कार्यक्षेत्र कोणते ?

सोलापूर जिल्हयात सध्या दोन कृषि विज्ञान केंद्र कार्यरत आहेत. त्यामध्ये कृषि विज्ञान केंद्र, सोलापूर वर्ष १९९५ पासुन कार्यरत आहे. तर दुसरे कृषि विज्ञान केंद्र सोलापूर जिल्हयातील मोहोळ तालुक्यातील कृषि संशोधन केंद्र येथे वर्ष २०१२ मध्ये सुरू झाले आहे. कृषि विज्ञान केंद्र, सोलापूर यांचे कार्यक्षेत्र अक्कलकोट, दक्षिण सोलापूर, उत्तर सोलापूर, बार्शी व मंगळवेढा असे ५ तालुके आहेत. तर कृषि विज्ञान केंद्र, मोहोळ यांचे कार्यक्षेत्र मोहोळ, पंढरपूर, माढा, करमाळा, माळशिरस व सांगोला हे तालुके आहेत.

कृषि विज्ञान केंद्र, सोलापूरचे कार्य सध्या कोणत्या गावात सुरू आहे ?

कृषि विज्ञान केंद्र, सोलापूरचे कार्य तसे पहाता सोलापूर जिल्हयातील पाच तालुक्यात सुरू आहे. यामध्ये दक्षिण सोलापूर, उत्तर सोलापूर, अक्कलकोट, बार्शी व मंगळवेढा इत्यादी तालुक्यात गरजेनुसार सुरू आहे. परंतु दत्तक गावांची निवड करून उत्तर सोलापूर तालुक्यातील दारफळ (गावडी), कळमण व कौठाळी येथे सुरू आहे तसेच बार्शी तालुक्यातील दहीटणे या ४ गावामध्ये कार्य सुरू आहे. यामध्ये गावातील कृषि विषयक गरजांची माहिती लोकसहभागातून ग्राम सर्वेक्षणाने गोळा करण्यात आली आहे.

कृषि विज्ञान केंद्र, सोलापूर येथे कार्यरत असणा-या विषय निहाय विषय विशेषज्ञांचे संपर्कासाठी मोबाईल क्रमांक काय आहेत?

अ.क्र.	अधिका-यांचे नाव	विषय	मोबाईल क्रमांक
१.	डॉ. ला.रा. तांबडे	उद्यान विद्या, कृषि विस्तार	९४२२६४८३९५
२.	प्र.अ. गोंजारी	कृषि विस्तार	९४२२३७०७९८
३.	शा. अ. सैय्यद	पिक संरक्षण	९४२२३८०२८२
४.	डॉ. प्र.वि. कदम	पशुवैद्यक शास्त्र	८२७५२०२९८०
५.	की.अ. जाधव	उद्यानविद्या	८२७५८९५२६८
६.	अ.बि. शास्त्री	कृषि विद्या	९४२१२०९५८९
७.	सौ. अ.शि. शेळके	गृह विज्ञान	७५८८७९६२९५

वरील मोबाईल क्रमांका व्यतीरीक्त कार्यालयीन फोन क्र. ०२१७-२३५०३५९ यावर संपर्क साधला जाऊ शकतो.

सोलापूर जिल्हयामध्ये कृषि विषयक माहिती कोण कोणत्या माध्यमांद्वारे मीळू शकते ?

कृषि विषयक माहिती मिळहवण्याकरीता सोलापूर जिल्हयामध्ये अनेक माध्यमांद्वारे ती उपलब्ध होऊ शकते प्रथम शासकीय पातळीवर जिल्हाचे जिल्हा कृषि अधिक्षक कार्यालय, सोलापूर हे जिल्हाधिकारी कार्यालय परीसरामध्ये असुन त्याच बरोबर कृषि विज्ञान केंद्र, सोलापूर, महात्मा फुले कृषि विद्यापीठाचे विभागीय संशोधन केंद्र, सोलापूर, रब्बी ज्वारी संशोधन केंद्र, सोलापूर, राष्ट्रीय डाळींब संशोधन केंद्र, सोलापूर, जिल्हा परिषद सोलापूरचा कृषि विभाग इत्यादी शासकीय यंत्रणे अंतर्गत शेतक-यांना माहितीचे उपलब्ध आहेत. या कार्यालयांचे दुरध्वनी क्रमांक तसेच इतर छापिक, दृकश्राव्य, श्राव्य इलेक्ट्रानिक माध्यमांद्वारे उपलब्ध होणारी माहिती खालील तक्त्यातुन समजुन येते.

सोलापूर जिल्हामध्ये विस्तार माध्यमांव्दारे प्रसारीत केले जाणारे कृषि विषयक कार्यक्रम / माहिती

अ.क्र.	माध्यम	कार्यक्रम /लेख / सदर	प्रसारणाची वेळ
१.	**दुरदर्शन :**		
	१) ई.टी.व्ही. मराठी	अन्नदाता	रोज स. ६.३० वा. ते ७.०० पर्यंत
	२) सहयाद्री वाहिणी	१) कृषी दर्शन	रोज स. ६.३० वा. ते ७.०० पर्यंत
		२) कृषी दर्शन	रोज सायं. ६.०० वा. ते ६.३० पर्यंत
		३) आमची माती आमची माणूस	रोज सायं ६.३० वा. ते ७.०० पर्यंत
२.	**आकाशवाणी :**		
	१) आकाशवाणी केंद्र, सोलापूर	गावकरी मंडळ	दररोज सायं. ७.३० ते ७.४५
	२) आकाशवाणी केंद्र, सांगली	माझं घर माझं शेत	सायं. ७.३० ते ८.००
३.	**छापील माध्यमे :**		
	१. वर्तमानपत्रे :		
	i) लोकमत	हॅलो सोलापूर, कृषि विषयक पुरवणी	दर बुधवारी
		शेतीमाल बाजारभाव	दररोज
	ii) ॲग्रोवन	संपूर्ण दैनिक शेती विषयक माहिती प्रसिध्द करते	रोज खास कृषि विषयक दैनिक
		शेतीमाल बाजारभाव	दररोज
	iii) संचार	कृषि संचार	दर सोमवारी
		शेतीमाल बाजारभाव	दररोज
	iv) पुढारी	बळीराजा / बहार	दर रविवार/दर सोमवार
		शेतीमाल बाजारभाव	दररोज
	V) पुण्यनगरी	शेती शिवार	दर बुधवार
		शेतीमाल बाजारभाव	उपलब्धतेनुसार
	Vi) लोकसत्ता	शेतीवाडी	दर सोमवारी
		शेतीमाल बाजारभाव	दररोज
	vii) सकाळ	शिवार	दर बुधवारी
	२. शेती मासिके :		
	अ) शेतकरी	कृषि विषयक माहिती वर्गणी : वार्षिक रू. १५०/- व्दैवार्षिक रू. २५०/- **पत्ता :** संपादक, शेतकरी मासिक,	दर महिन्याला

		कृषि आयुक्तालय, म.रा. कृषिभवन, शिवाजीनगर, पुणे - ४११ ००५. फोन नं. ०२०-२५५३७३३१	
	ब) कृषि पणन मित्र	कृषि व शेतीमाल बाजारभाव विषयक माहिती वर्गणी : वार्षिक रू. १५०/- (डी.डी.) १० वर्षाकरीता रू. १५००/- **पत्ताः** महाराष्ट्र राज्य कृषि पणन मंडळ, पुणे प्लॉट नं. आर-७, मार्केट यार्ड, गुलटेकडी, पुणे-४११०३७.	दर महिन्याला
	क) बळीराजा	कृषि विषयक माहिती वर्गणी : वार्षिक रू. ३००/- **पत्ता** : बळीराजा , कृषि विज्ञान प्रकाशन, १३८४, शुक्रवार पेठ, पुणे - ४११ ००२.	दर महिन्याला
	ड) शेतीभाती (मराठवाडा कृषि विद्यापीठ, परभणी येथुन प्रसिध्द)	विद्यापीठाने संशोधित केलेली माहिती प्रसारीत केली जाते. वर्गणीः वार्षिक रू. ७५/- **पत्ता** : संचालक, विस्तार शिक्षण, विस्तार शिक्षण संचलनालय, मराठवाडा कृषि विद्यापीठ, परभणी यांचे नावे डी.डी. काढावा.	दर महिन्याला
	३. हंगामी नियतकालीके :		
	i) **श्री सुगी** (महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहूरी येथुन प्रसिध्द)	कृषि विद्यापीठाने संशोधीत केलेली माहिती प्रसारीत करण्यासाठी वार्षिक वर्गणी : रू. ५०/- दोन वर्षाची ९०/- **पत्ता** : जनता संपर्क अधिकारी महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी, जि. अहमदनगर - ४१३ ७२२. पैसे पाठविण्याआधी संपर्क : ०२४२६-२४३३७३ / ८६१	हंगामी (खारीप / रब्बी / उन्हाळी) दरवर्षी
	ii) कृषि पत्रिका (डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला येथून प्रसिध्द)	वार्षिक वर्गणी : ७५/- संपर्क : संचालक, विस्तार शिक्षण, डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला	दर महिन्यात
	४) कृषि दर्शनीः		
	i) महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी येथून प्रसिध्द	कृषि विद्यापीठाने संशोधनावर आधारीत केलेल्या शिफारशी किमत : रू. १००/- (पोस्टाने हवी असल्यास रू. १६०/- ची मनीऑर्डर खालील पत्त्यावर पाठवावी)	दर वर्षी

		पत्ता : जनता संपर्क अधिकारी कृषि तंत्रज्ञान माहिती केंद्र, महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी, जि. अहमदनगर - ४१३७२२. पैसे पाठविण्यापूर्वी संपर्क : ०२४२६-२४३३७३/८६१	
	ii) मराठवाडा कृषि विद्यापीठ, परभणी येथून प्रसिध्द	कृषि विद्यापीठाने संशोधनावर आधारीत केलेल्या शिफारशी किमत : रू. १००/- (पोस्टाने हवी असल्यास रू. १२५/- ची मनी ऑर्डर खालील पत्त्यावर पाठवावी) **पत्ता :** संचालक, विस्तार शिक्षण, शिक्षण संचालनालय, मराठवाडा कृषि विद्यापीठ, परभणी.	दर वर्षी
	५) दुरध्वनीव्दारे :		
	i) महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी व्दारे	हेल्पलाईन ९५२४२६-२४३८६१	दुपारी २ ते ५ **सोमवार :** ऊस, कापूस, सुगंधी व औषधी वनस्पती व फळप्रक्रिया **मंगळवार :** भाजीपाला, फळपिके, द्राक्षे **बुधवार :** चारापिके, दुग्ध, व्यवसाय, माती परिक्षण **गुरूवारः** फुलशेती, हरितगृह, तंत्रज्ञान, सुधारीत आवजारे **शुक्रवारः** कडधान्य व तृणधान्य (हंगामानुसार), शेतमाल विक्री व्यवस्था व बियाणे तंत्रज्ञान
	ii) मराठवाडा कृषि विद्यापीठ, परभणी (कृषि तंत्रज्ञान माहिती केंद्र, परभणी)	०२४५२-२२९०००	कार्यालयीन वेळेत शासकीय सुट्टया सोडून सकाळी ९.०० ते ११.००
	iii) ई.टी.व्ही. मराठी	हेल्पलाईन १६००४२५४०८५	सोमवार ते शनिवार सकाळी ९ ते १०
	iv) राष्ट्रीय कृषि वाहिनी	किसान कॉल सेंटर १५५१ किंवा १८००-१८०-१५५१	सुट्टीसोडून कार्यालयीन वेळेत
	v) कृषि विज्ञान केंद्र, सोलापूर	हेल्पलाईन ९५२१७-२३५०३५९	शुक्रवारी दुपारी २ ते ५
	६) इंटरनेटव्दारे :		
	i) कृषि विभाग, महाराष्ट्र शासन	महाराष्ट्र शासनाच्या कृषि विभागाच्या शासकीय योजनांची माहिती	www.mahaagri.gov.in
	ii) भारतीय कृषि अनुसंधान परिषद, नवी	भारतीय कृषि अनुसंधान परिषद, नवी दिल्ली व त्यांच्या येणा-या राष्ट्रीय संशोधन केंद्राव्दारे	www.icar.org.in

	दिल्ली.	केलेले संशोधन व कृषि विस्तार विषयक माहिती.	
	iii) महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी	विद्यापीठाने केलेले संशोधन व विस्तार विषयक माहिती.	www.mpkv.mah.nic.in ई-मेल: atic.mpkv@rediffmail.com
	iv) पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला	विद्यापीठाने केलेले संशोधन व विस्तार विषयक माहिती	www.pdkv.ac.in
	v) मराठवाडा कृषि विद्यापीठ, परभणी	विद्यापीठाने केलेले संशोधन व विस्तार विषयक माहिती	www.mkv2.mah.nic.in ई-मेल: mau@ren.nic.in
	vi) कृषि पणन महामंडळ, पुणे.	कृषिमाल निर्यातसंबंधी माहिती.	www.msamb.com
	vii) कृषि उत्पादन निर्यात विकास संस्था	कृषिमाल निर्यातसंबंधी माहिती	www.apeda.com

मराठीतील शेती मासिका बरोबरच भारत सरकारच्या शेती खात्याचे उन्नत कृषी (Intensive Agriculture) हे व्दैमासीक प्रकाशन वार्षीक वर्गणी (६ अंक) फक्त १२ रूपयात उपलब्ध आहे. त्यामध्ये शेतक-यांचे, शास्त्रज्ञाचे आणि संस्थांचे सुधारीत शेती विषयी केलेले प्रयोग व त्यांचे अनुभव यावरच भर असतो.

पत्ता : Intensive Agriculture, Room No. 208, Krishi Vistar Bhavan, Directorate of Extension, Ministry of Agriculture, IASRI Campus, Pusa, New Delhi – 110012.

या व्यतिरिक्त कृषि विभाग / विद्यापीठे व स्वयंसेवी विकासशील संस्था मार्फत वेळोवेळी विविध शेती विषयक विस्तार साहित्य प्रसिध्द केले जाते.

अशाप्रकारे विस्तार माध्यमांव्दारे कृषि विषयक माहिती उपलब्ध आहे. सध्याच्या संगणकाच्या युगात संकेतस्थळांव्दारे जगाच्या कानाकोप-यातील माहिती खेडोपाडी सुध्दा उपलब्ध होऊ शकते त्यासाठी आवश्यक आहे ते म्हणजे संकेतस्थळांचा अचुक पत्ता व इंटरनेट सुविधा. शासकीय, निमशासकीय व खाजगी संस्थाव्दारे आपल्या कार्याची माहिती या संकेतस्थळांवरून दिली जाते.

शेतकरी बांधवांनी आपआपल्या गरजेनुसार विविध विस्तार माध्यमाव्दारे प्रसारीत केली जाणारी माहिती व आधुनिक तंत्रज्ञान आत्मसात करून तसेच बाजारभाव मिळवून आपले शेती उत्पादन व पर्यायाने आर्थिक उत्पन्न वाढवावे.

महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी येथुन कृषि विषयक माहिती घेण्याकरीता कोणाशी संपर्क साधावा?
हेल्पलाईन / दुरभाष्य सेवा : (०२४२६) २४३८६१ वेळ दुपारी २ ते ५.१५
किसान कॉल सेंटर : १८००-१८०-१५५१
संकेत स्थळ : http://mpkv.mah.nic.in
ई-मेल : atic.mpkv@rediffmail.com
फॅक्स : (०२४२६: २४३८६१ / २४३२३०)

कृषि तंत्रज्ञान माहिती केंद्र सुरू झालेपासून ते आजतागयत केंद्रातील तसेच विद्यापीठातील शास्त्रज्ञ दररोज कार्यालयीन तसेच मोबाईल फोनवरून विद्यापीठ कार्यक्षेत्रातील व कार्यक्षेत्राबाहेरील हजारो शेतक-यांना गरजेनुसार माहिती देत आहेत.

कृषि तंत्रज्ञान माहिती केंद्रातील उपलब्ध शास्त्रज्ञ

अ.नं.	शास्त्रज्ञांचे नांव	दूरध्वनी क्रमांक (०२४२६)		
		कार्यालय	निवास	मोबाईल
१.	डॉ.ए.व्ही. सोळंके (कृषि विद्या)	२४३८६१	२४३३४१	९४२२२३२७४४
२.	प्रा. एम.एच.गावडे (उद्यान विद्या)	२४३८६१	२४३३७७	९८२२४४९५१८
३.	डॉ. वाय.बी. कांदळकर (पशु विज्ञान व दुग्ध शास्त्र)	२४३८६१	-	९५५२११४३३७
४.	प्रा. एस.एस. तुवर (कृषि विद्या)	२४३८६१	२४३२९५	९८६०८६३५७०

निविष्ठा उपलब्धतेसाठी खालील क्रमांकावर संपर्क साधावा.

अ.नं.	निविष्ठा	संपर्क
१.	बियाणे	प्रमुख शास्त्रज्ञ, बियाणे, म.फु.कृ.विद्यापीठ, राहुरी फोन नं. ०२४२६-२४३३५५
२.	शेती औजारे	प्रमुख संशोधक, अखिल भारतीय समन्वयीत संशोधन प्रकल्प, कृषि यंत्र व औजारे योजना, महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी फोन : ०२४२६-२४३२१९

कृषि तंत्रज्ञान माहिती केंद्रातील हेल्पलाईन / दुरभाष्य सेवा

अ.क्र.	वार	विषय
१	सोमवार	ऊस, कापूस, औषधी व सुगंधी वनस्पती व फळप्रक्रिया
२	मंगळवार	भाजीपाला, फळपिके, द्राक्षे
३	बुधवार	दूग्ध व्यवसाय, चारा पिके, माती परिक्षण
४	गुरूवार	फुलशेती, हरितगृह तंत्रज्ञान, सुधारीत शेती औजारे
५	शुक्रवार	तृणधान्ये, कडधान्ये, शेतमाल विक्री व्यवस्था व बियाणे तंत्रज्ञान

कृषि तंत्रज्ञान माहिती केंद्राच्या हेल्पलाईन / दुरभाष्य सेवेतील विषय तज्ञ:

अ.क्र.	विषय / वार	शास्त्रज्ञ	दूरध्वनी क्रमांक		
			कार्यालय	निवास	मोबाईल
सोमवार					
१.	ऊस	प्रा. जो.भि. शिंदे	२४३२६०	२४३१७२	९९७५४३८९३६
२.	कापूस	डॉ. रा.रा. पेरणे	२९४५४५	२३४०८५	९८९०२९८४८१
३.	फळप्रक्रिया	प्रा.व्ही. पी. कड	२४३२४७	-	९६२३४५९७१२
४.	औषधी व सुगंधी	डॉ. एस.बी. चौधरी	२४३२४९	-	९९२१४१३७३९
मंगळवार					
१.	द्राक्षे	डॉ. र.वि. दातखिळे	२४३३४४	-	९४२३३८७३९९
२.	कोरडवाहू फळपिके (डाळिंब, अंजिर)	डॉ. वि.रा. जोशी	२४३२४७	९४२०९५३५९६	९४२०६३९५२०
३.	आवळा, सिताफळ	डॉ. स.वि. बुलबुले	२४३२४७	२४३४४३	९९२२५७२७२५
४.	फळपिके (लिंबूवर्गीय)	डॉ. कै.गो. शिंदे	२४३२४७	२४३०२७	९४२०९५१८२०

५.	भाजीपाला (पीक संरक्षण)	प्रा. सी.बी. बाचकर	२९४१५०	–	९८९०४६५६७०
बुधवार					
१.	पशु संवर्धन	डॉ. सु.वा. गिरमे	२४३३६१	–	९७६६६७३८१९
२.	चारापिके	प्रा. स.ह. पठाण	२४३२५६	२३२०३५	९४२३७८४३९१
गुरूवार					
१.	फुलशेती, हरितगृह तंत्रज्ञान	डॉ. डी.बी. क्षिरसागर	२४३१७६	२४३२९०	९९६०४६५००५
२.	सुधारित शेती औजारे	प्रा. श.वि.राणे	२४३२१९	–	९८६०८६४३०९
शुक्रवार					
१.	तृणधान्य	प्रा.अ.दा. पवार	२९४०८०	२९४०८०	९८२२५२१८२६
२.	कडधान्य	प्रा.एस.बी. म्हसे	२३३४४७	–	९४२०७५२१३७
३.	शेतमाल विक्री व्यवस्थापन	डॉ. ध.शं. नावडकर	२४३६५७	२४३५१६	९४२३०१८८१४
४.	बियाणे तंत्रज्ञान	प्रा. स.बा. गावडे	२४३३३०	–	९८५०१७५२४०

सोलापूर जिल्यातील महाराष्ट्र शासनाच्या कृषि विभागाशी संपर्क करण्यासाठी त्यांचे कार्यालयाचे दुरध्वनी क्रमांक काय आहेत ?

अ.क्र.	कार्यालयाचे नाव	कार्यालय दूरध्वनी	मोबाईल
१	श्री. एल.अ. कीरन्नळी जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी, सोलापूर	०२१७–२६२६८४५	९४२२०१५२२७ निवास–२३१२८०१
२.	श्री. व्ही.जी. तांबे उपसंचालक, जिअकृअ, सोलापूर	०२१७–२७२६०१३	९९७०७२१४८२
३.	श्री. बी.के. माळी कृषि विकास अधिकारी, जि.प. सोलापूर.	०२१७–२७२६५५७	९४०३९६३६००
४.	श्री. ए. व्ही. साबळे उपविभागीय कृषि अधिकारी सोलापूर	०२१७–२३७२७१७	९४२१८७७८८७
५.	श्री. एन. डी. भोसले उपविभागीय कृषि अधिकारी कुर्डूवाडी	०२१८३–२२३४८९	९८५०९६८४२०
६.	श्री. अंकुश डुबल उपविभागीय कृषि अधिकारी पंढरपूर	०२१८६–२२२१०९ ०२१८६–२२३४०३	९८६०२०५४२३ ८००७५०४२०९
७.	श्री. एन. टी. गायकवाड तालुका कृषि अधिकारी सोलापूर (द)	०२१७–२३०३६९५	९४२२६४७१९१
८.	श्री. एम. वाय. साठे तालुका कृषि अधिकारी सोलापूर (उ)	०२१७–२३७७३१९	९९२२९४२०८९
९.	श्री. मदन मुकणे तालुका कृषि अधिकारी मोहोळ	०२१८९–२३२२४५	९८२२६३५३७५
१०.	श्री. पी.के. वाघमोडे तालुका कृषि अधिकारी अक्कलकोट	०२१८१–२२०२०६	९४२१०६४१२१
११.	श्री. एस.बी. सोनवर तालुका कृषि अधिकारी, माढा	०२१८३–२३४०३६	९४२३५२८७६७
१२.	श्री. आर.एस. फडतरे	०२१८२–२२०५१६	९८२२५९२८७४

	तालुका कृषि अधिकारी, करमाळा		
१३.	श्री. श्रीधर जोशी तालुका कृषि अधिकारी बार्शी	०२१८४-२२२७५२	९५०३४४०५३६
१४.	श्री. ए. व्ही. चोपडे तालुका कृषि अधिकारी, पंढरपूर	०२१८६-२२३१०८	९७३०००५०५२ ८०८७८७३७८४
१५.	श्री. एम.जी. रेळेकर तालुका कृषि अधिकारी, माळशिरस	०२१८५-२३५१६७	९४२२६४८०२१
१६.	श्री. शहाजी कदम तालुका कृषि अधिकारी, सांगोला	०२१८७-२२०२३०	९४२१०६०९१४ ९४०४३०१७१४
१७.	श्री. जी.एन. ताटे तालुका कृषि अधिकारी, मंगळवेढा	०२१८८-२२०३१८ २२१५६१	९४२२०६८६४४
१८.	श्री. एस.आर. मदने जिल्हा मृद चाचणी व मृद सर्वेक्षण अधिकारी, सोलापूर	०२१७-२३०११२६	९४२३२८५९९०
१९.	श्री. आर. एस. माळी जिल्हा गुणायिंत्रण अधिकारी	०२१७-२७२६०१३	९४२३०६६७९६ ९७६३०६८९९०
२०.	श्री. बी.एल. पाटील तंत्र अधिकारी	०२१७-२७२६०१३	९८६०२२४०२८
२१.	श्री. एस.व्ही. वाघमारे तंत्र अधिकारी	०२१७-२७२६०१३	९४०३१९०९२०
२२.	श्री. जे.ई. खाडे, तंत्र अधिकारी	०२१७-२७२६०१३	९६६५९०४०११ ९४०३७७१२६४
२३.	श्री. एस.जे. कदम, तंत्र अधिकारी	०२१७-२७२६०१३	९४२२००२८८८
२४.	श्री. एस.एस. गावंडे, तंत्र अधिकारी, वसुंधरा	०२१७-२७२६०१३	९४२२०६६८३५
२५.	श्री. एल.एम. कोळी, कृषि अधिकारी	०२१७-२७२६०१३	९४२३१६८१६८

शेतक-यांच्या उत्पादीत मालाच्या मार्केटींग विषयी मार्गदर्शन करण्यासाठी कोणत्या सुविधा सोलापूर जिल्हयामध्ये उपलब्ध आहेत ? त्यांचे संपर्कासाठीचे फोन नंबर काय आहेत ?

सोलापूर जिल्हा हा कोरडवाहू जिल्हा म्हणून ओळखत असला तरी धान्य उत्पादनात ज्वारी, तुर, उडीद, बाजरी, फलोत्पादनात डाळींब, द्राक्षे, बोर या पिकात अग्रेसर मानला जातो तसेच भौगोलिक दृष्टया जिल्हयाचे स्थान हे आंध्रप्रदेश, कर्नाटक, गोवा, दिल्ली इत्यादी राज्यांना जोडणारे असल्याने शेतीमाल मार्केटींगच्या दृष्टीने योग्य असेच आहे. कडधान्य, तृणधान्य, गळीतधान्य उत्पादन केल्यानंतर शेतकरी मिळेल त्या भावाने तो माल विकतात. अशा वेळी एकदम बजारात मालाची आवक जास्त झाल्याने मालाचे दर पडलेले असतात व त्यामुळे नुकसान होण्याचा संभव असतो अशा वेळी शेतक-यांनी जर तो माल कृषि उत्पन्न बाजार समितीच्या आवारात असणा-या महाराष्ट्र वखारमहामंडळांच्या गोडावून मध्ये ठेवला तर त्याला अत्यल्प भाडे आकारले जाते शिवाय त्यामालाची योग्य ती काळजी घेतली जाते यामध्ये धान्याचे किडींपासुन संरक्षण केले जाते. त्यासाठी फवारणी, धुरीजन्य किटकनाशकांचा वापर उंदरापासुन संरक्षण, आगीपासुन संरक्षण इत्यादी योग्यप्रकारे काळजी घेतली जाते. तसेच शेतक-याचा महत्वाचा प्रश्न म्हणजे तातडीची पैशाची गरज भागाविण्यासाठी वखार महामंडळाकडे ठेवलेल्या मालाच्या प्रचलीत आजार भावाने होणा-या एकूण किमतीच्या ८०% रक्कम बँकेकडून उपलब्ध होते व त्यासाठी इतर कोणतीही कागदपत्रे जोडावी लागत नाही. सोलापूर जिल्हामध्ये असणा-या वखार महामंडळाच्या कार्यालयाला दुरध्वनी क्रमांक ०२१७-२३७४८५३ या नंबरवर संपर्क करावा.

फळांच्या बाबतीत कृषि उत्पन्न बाजार समिती यांचे स्वताचे शीतगृह आहे. त्यामध्ये माल साठवला जाऊ शकतो. तसेच कृषि उत्पन्न बाजार समितीच्या आवारामध्ये प्रक्रिया उद्योग उभे आहेत त्याचाही वापर होऊ शकतो. कृषि उत्पन्न बाजार समिती, सोलापूरला ०२१७-२३७४६७८ या क्रमांकावर संपर्क होऊ शकतो. महाराष्ट्र कृषि पणन महामंडळ, पुणे येथुन दररोज महाराष्ट्रातील महत्वाच्या कृषि उत्पन्न बाजार समितींचे रोजचे बाजारभाव त्यांच्या www.msamb.com या संकेतस्थळावरून प्रदर्शीत केले जातात. त्याच्या आधारे शेतक-याला आपल्या शेतीमालासाठी योग्य ती बाजारपेठ ठरवता येऊ शकते.

शेतक-यांचे गट संघटन म्हणजे नेमके काय अपेक्षित आहे ?

आधुनिक तंत्रज्ञानाच्या आधारे शेती करताना वैयक्तीक शेतकरी अपूरा पडतो. त्यास कोणते तंत्रज्ञान योग्य आहे ? त्याची उपलब्ध्याता कोठे आहे ? ते योग्य भावात कोठे मिळेल ? इत्यादी अनेक प्रश्न एकटा शेतकरी सोडवताना भरपूर अडचणी येतात. शेतकरी ज्या भागात राहतो तेथील स्वयंप्रेरणेने समविचारी शेतक-यांच्या पिकपध्दतीत साम्यता असल्यास त्यांच्या समस्या सुध्दा जवळपास सारख्याच असतात त्या सोडविण्यासाठी एकत्र येऊन त्यावर मात करून गटाचे इतर फायदे उदा. सामुहीक निवीष्ठांची खरेदी, शेतमालासाठी योग्य बाजारपेठ शोधणे, एकत्रित माल बाजारात पाठविणे, समुहाने गावपातळीवर आधुनिक तंत्रज्ञानाची माहिती करून घेणे. इत्यादी कारणांसाठी शेतक-यांनी गट स्थापन करता करता येऊ शकतात.

शेतक-यांनी गट संघटनाकरीता शासन पातळीवर कोणत्या विभागामार्फत प्रयत्न केले पाहीजेत ?

गट संघटनाचे कार्य शासनपातळीवर विविध विभागांच्या माध्यमातून सुरू आहे यामध्ये राष्ट्रीय कृषि व ग्रामिण विकास बँक (नाबार्ड) यांचे अंतर्गत राष्ट्रीयकृत बँका, जिल्हा सह. बँका, कृषि विज्ञान केंद्र इत्यादींच्या माध्यमातून फार्मर्स क्लब स्थापन करता येतात. तसेच महाराष्ट्र शासनाचा कृषि विभागा अंतर्गत कृषि विज्ञान मंडळे स्थापन करता येतात. या व्यतिरीक्त धर्मादाय आयुक्तांकडेही कृषि विज्ञान मंडळे स्थापन करता येतात.

नाबार्ड अंतर्गत फार्मर्स क्लब स्थापन कसा करावा ?

समविचारी शेतक-यांनी एका गावातून एकच या नियमाचा अधीन राहून नाबार्ड अंतर्गत फार्मर्स क्लब स्थापना, त्याचे पदाधिकारी, नियमावली इत्यादी बाबतीत ठराव सर्व स्वयंसेवकाच्या सहीने पारीत करून फार्मर्स क्लब स्थापनेसाठीचे अर्ज भरून संबंधीत राष्ट्रीयकृत बँक किंवा कृषि विज्ञान केंद्राच्या माध्यमातून संबंधीत जिल्हयाच्या जिल्हा उप व्यवस्थापक यांचे कडे मंजुरीसाठी पाठवावा. त्यानंतर ज्या कार्यालयाच्या माध्यमातून प्रस्ताव मंजुरीसाठी पाठवला ते कार्यालय पुढील कार्यवाही करते.

फार्मर्स क्लबचे कार्य सुरू राहण्यासाठी कोणते उपक्रम हाती घ्यावेत ?

रीतसर फार्मर्स क्लबचे उद्‌घाटन झाल्यानंतर उद्‌घाटनाच्याच दिवशी शेतक-यांच्या गरजेवर आधारीत कार्यक्रमांची आखणी केलेला कृती आराखाडा सादर करावा. त्यामध्ये स्थानिक पिकांमधील समस्यांवर, वापातील तंत्रज्ञान व नवीन संशोधन यातील तफावत कमी करणारे तंत्रज्ञान समजावून घेण्यासाठीचे कार्यक्रमांची आखणी कृती आराखडयामध्ये करावी त्यासाठी वक्ते, वेळ याचा समावेश आखणीमध्ये असावा. तसेच नाबार्डच्या अर्थ सहाय्यामधून मीट ॲन्ड मॅच कार्यक्रमाअंतर्गत दोन कार्यक्रमासाठीचे नियोजन करता येते.

फार्मर्स क्लबच्या सर्व जबाबदार स्वयंसेवक व सभासद स्वयंसेवकांनी गावातील कृषि विषयक समस्या सोडवण्यासाठी एकत्र यावे. संबंधीत कृषि विषयक कार्य करणा-या कार्यालयांशी संपर्क वाढवावा. त्यांना क्लबच्या कार्यक्रमांमध्ये आमंत्रित करावे. शेती विषयक कामांची चर्चा करावी. नवीन योजनांबाबत शासन व शेतकरी यांचेमध्ये गरजेनुसार मध्यस्थाची भुमिका बजवावी.

शेतकरी महिलांचे आर्थिक व सामाजिक सबलीकरण करण्यासाठी काय उपाय सुचवाल ?

शेतकरी म्हटले की त्याची अर्धांगीणी म्हणजे पत्नी आलीच. ती पुरूषांबरोबर किंबहूना त्याच्यापेक्षा जास्तच शेतात राबते. परंतू या चाकोरीतून बाहेर येण्यासाठी बचत गटांच्या माध्यमातून शेतकरी महिला स्वत:ला बदलू पहात आहेत. परंतु फक्त बचत गट

चालवून बँकेत पैसे साठवून थांबता कामा नये. त्यापूढे जाऊन कृषिपूरक उद्योगातून अर्थाजनाच्या संधी शोधल्या पाहीजेत त्यासाठी परसबागेतील कोंबडी पालन, आधुनिक तंत्रज्ञानाचा वापर केला गेला पाहीजे. उदा. परसबागेतील कोंबडी पालनासाठी नवीन सुधारीत जातींच्या समावेश करावा. शेळी पालनामध्ये जातीवंत उस्मानाबादी शेळींचा समावेश करून शास्त्रीय पध्दतीने शेळीपालन करावे. प्रक्रीया उद्योगामधुन इतर छोटया मोटया कंपन्यांशी करार करून तयार माल पुरविणे / कच्चा माल पूरविणे इत्यादी प्रकारच्या छोटया उद्योगातुन अर्थार्जनाची संधी निर्माण होते. अशा प्रकारच्या प्रशिक्षण कार्यक्रमाचे आयोजन कृषि विज्ञान केंद्राच्या माध्यमातून होत असते. अशा प्रकारच्या प्रशिक्षण कार्यक्रमातून प्रक्रिया उद्योगांना आवश्यक असणारे कौशल्य शेतकरी महिलांना दिले जाते. अर्थार्जनामुळे महिलांना सामाजिक.

कृषि विज्ञान केंद्र, सोलापूरने आत्तापर्यंत केलेल्या कार्यातून निर्माण झालेल्या यशस्वी शेतक-यांचे पत्ते व फोन नंबर सांगा ?
कृषि विज्ञान केंद्र, सोलापूर १९९५ सालापासुन सोलापूर जिल्हयामध्ये कार्य करीत आहेत. या कार्याच्या माध्यमातून निर्माण झालेल्या प्रतिनिधीक यशोगाथेतील शेतक-यांचे पत्ते व फोन नंबर तसेच विक्रमी उत्पादन घेतलेले पीक / विशेष उल्लेशनीय कार्यक्षेत्र खालील तक्त्यामध्ये दिले आहे.

अ.नं.	शेतक-यांचे नाव व पत्ता	संपर्कासाठी फोन / मोबाईल	उल्लेखनीय कार्य केलेले पिक / कार्यक्षेत्र
१.	श्री. समाधान अभिमन्यु भोसले मु.पो. पापरी, ता. मोहोळ	९८५०१०२०७६	डाळींब, खारबुज, कलिंगड, उत्कृष्ट गट संघटन (शिवकृपा फार्मर्स क्लबची स्थापना) • कै. वसंतराव नाईक कृषि पुरस्कार-२०१० प्राप्त. • भारत कृषक समाज-२०११ चा कृषिरत्न पुरस्कार प्राप्त. • कृषि उद्योग जगत व मुंबई चेंबर ऑफ कॉमर्सचा विक्रमी उत्पादक पूरस्कार-२०११ प्राप्त. • खारबुज, कलिंगड, केळी या पिकांमध्ये यशस्वी गटशेती.
२.	श्री. बाबुराव भोसले मु.पो. पापरी, ता. मोहोळ	९८२२९२०६४२	• कलिंगड पिकाचे विक्रमी उत्पादन. • खाजगी कंपण्याबरोबर करार करून कलिंगडाच्या नवीन वाणांची लागवड. • कलिंगड पिकामध्ये यशस्वी गटशेती.
३.	श्री. पदमाकर भोसले मु.पो. पापरी, ता. मोहोळ	७५८८०४६४५५	दुग्धोत्पादन
४.	श्री. सोमनाथ साळुंखे मु.पो. यावली, ता. मोहोळ	९९२२८८२८६७	कुक्कुटपालन
५.	श्री. रमाकांत सुभाष चराटे मु.पो. डोणगाव, ता. उत्तर सोलापूर		उत्कृष्ठ गट संघटन
६.	श्री. शिवशंकर सिद्रामप्पा परीट	९०९६६१९८९७	तुरीचे विक्रमी उत्पादन

	मु.पो. निंबर्गी, ता. दक्षिण सोलापूर		
७.	शौकत कादर मुजावर मु.पो. पेनुर, ता. मोहोळ	९१५८-७०४०९०	अर्ध बंधिस्त शेळीपालन
८.	नितीन चंद्रकांत बारसकर रेल्वे स्टेशन जवळ, मोहोळ, ता. मोहोळ	९९७५५७५७५९	कुक्कुटपालन
९.	योगेश मनोहर गावडे मु.पो. सावळेश्वर, ता. मोहोळ	९९६०४८०८२४	शेळीपालन
१०.	संदीप नारायण राऊत मु.पो. सावळेश्वर, ता. मोहोळ	९९६०३८४०१३	कुक्कुट पालन
११.	धनंजय सुरेश गावडे मु.पो. सावळेश्वर, ता. मोहोळ	९९२१६०२५०५	उती-संवर्धित केळी रोपवाटीका
१२.	उमाकांत भिमाशंकर वैदकर मु.पो. मार्डी, ता. उत्तर सोलापूर	९६०४९२२३७७	भाजीपाला शेडनेट रोपवाटीका
१३.	राजकुमार माळी मु.पो. चिखली, ता. मोहोळ	९९७०४६४५८६	उच्चांकी टोमॅटो उत्पादन
१४.	संजय त्रिंबक बाबर मु.पो. सोहाळे, ता. मोहोळ	९५६१२४६५८३	उच्चांकी डाळींब उत्पादन
१५.	नितीन बाबूराव गुरव मु.पो. नान्नज, ता. उत्तर सोलापूर	९६३७८६३६५५	शेडनेट मधील ढोबळी मिरची उत्पादन (10 R)